

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P280-0068-2022-50

VLASTNICTVÍ ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY: ROZVOJOVÝ STIMUL, DĚDICTVÍ...PROSTŘEDEK SNÍŽENÍ NEGATIVNÍCH DOPADŮ KLIMATICKÉ ZMĚNY?**Agricultural Land Ownership: a Development Incentive, a Legacy...a Means of Reducing the Negative Impacts of Climate Change?****ONDŘEJ KONEČNÝ ¹****ONDŘEJ ŠERÝ ²****ALICE KOZUMPLÍKOVÁ ³****MIRJANA STANOJEVIĆ ²****JAKUB TROJAN ⁴****JIŘÍ LEHEJČEK ⁵**

¹Ústav regionálního rozvoje | ¹Department of Regional Development
³Ústav environmentálních studií | ³Depart. of Environmental and Natural Resources
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií | Faculty of Regional Dev. and Territorial studies
Mendelova univerzita v Brně | Mendel University in Brno
✉ Třída gen. Píky 7, 613 00 Brno, Czech Republic
E-mail: ondrej.konecny@mendelu.cz, alice.kozumplikova@mendelu.cz

²Geografický ústav | ²Department of Geography
Přírodovědecká fakulta | Faculty of Science
Masarykova univerzita | Masaryk University
✉ Kotlářská 267/2, 611 37 Brno, Czech Republic
E-mail: sery@sci.muni.cz, 426856@mail.muni.cz

⁴Ústav Geoniky | ⁴Institute of Geonics,
Akademie věd České republiky | Academy of Sciences of the Czech Republic
✉ Drobného 28, 602 00 Brno, Czech Republic
E-mail: jakub.trojan@ugn.cas.cz

⁵Ústav environmentální bezpečnosti | ⁵Department of Environmental Security
Fakulta logistiky a krizového řízení | Faculty of Logistic and Crisis Management
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně | Tomas Bata University in Zlin
✉ Studentské náměstí 1532, 686 01 Uherské Hradiště, Czech Republic
E-mail: lehejcek@utb.cz

Anotace

Cílem příspěvku je odhalit jaké významy přikládají zemědělské půdě její vlastníci a představitelé obcí. Způsob využívání hospodářské půdy totiž ovlivňuje možnosti, jak mohou obce snižovat negativní dopady klimatické změny na svém území. Proto se článek snaží dále zachytit motivace k hospodaření místních vlastníků a jejich propojení s environmentálními souvislostmi. Výsledky výzkumu jsou založeny na osobním dotazování vlastníků půdy a rozhovory s představiteli obcí ve třech modelových lokalitách v České republice (Pohořelicko, Valašsko-Kloboucko, Tišnovsko). Dle zjištění, půda je vnímána jako cenná komodita, asociována s dědictvím a tradicí. Z pohledu lokálních vlastníků byla často dávana do souvislosti s investicí, z pohledu obcí jako prostředek

ovlivňující budoucí směřování obce. Spojitost vlastnictví půdy a environmentálních otázek (např. možnost ovlivnit působení projevů klimatické změny na místní úrovni) bylo velmi slabé.

Klíčová slova

vlastník, obec, lokální rozvoj, hospodaření, motivy

Annotation

The paper aims to reveal the meanings attached to agricultural land by its owners and municipal representatives. The way farmland is used influences how municipalities can reduce the negative impacts of climate change on their territory. Therefore, the paper seeks to further capture the motivations for farming by local owners and their connection to the environmental context. The research is based on personal questionnaire survey with landowners and interviews with municipal representatives in three model localities in the Czech Republic (Pohořelice, Valašsko-Kloboucko and Tišnov). According to the findings, the land is perceived as a valuable commodity, associated with heritage and tradition. From the point of view of local owners, it was associated with an investment, from the point of view of municipalities as a means of influencing the future direction of the municipality. The link between land ownership and environmental issues (e.g. the ability to influence the effects of climate change manifestations at the local level) was very weak.

Key words

landowner, municipalities, local development, management, motives

JEL Classification: Q15, Q28, R52

1. Úvod

Česká republika je charakteristická typickou kulturní krajinou, která je po staletí využívána k zemědělským účelům (Lipský, 2010). Samotné zemědělství je v Česku významně regionálně diferencované (Konečný, 2017). Právě hospodaření zemědělců dodává krajině její podobu, přestože řada z nich farmaří na zemědělské půdě, kterou nevlastní a mají ji pronajatou (Sklenička a kol., 2015; Fučík a kol., 2016; Stromská a Tóthová, 2020). Vlastnická struktura půdy je značně rozdrobená a mezi důležitými držiteli půdy můžeme nalézt obce (Homoláč a Tomšík, 2016). Vztah k půdě je dle Lapky a Gottlieba (2000) rozhodujícím znakem pro evropskou venkovskou krajinu.

Krajina a společnost je stále intenzivněji konfrontována s dopady klimatických změn. Ty jsou velmi různorodé dle daného státu zahrnující výskyt období sucha, nedostatek vody a vláhly, bleskové deště a povodně, erozi půdy, horké dny a noci, vlnu veder (Taylor, Dessai a Bruine de Bruin, 2014; Brázdil a kol., 2015). Dle Lipského (2010, s. 82) je kulturní krajina zrcadlem stavu a vývoje společnosti, existuje zcela výjimečná zodpovědnost člověka za stav krajiny a její fungování a rovněž jedinečná možnost zlepšit tyto hodnoty. Protože obce a komunity jsou těmto změnám významně vystaveny, musejí hledat možnosti, jakým způsobem se na dané změny adaptovat, jak snížit či minimalizovat dopady klimatické změny na místní úrovni (Kryštofová a kol., 2022). Stále častěji se tak lze setkat se strategiemi adaptace na klimatickou změnu vypracované na národní, regionální i lokální úrovni (Kryštofová a kol., 2022).

Je evidentní, že v rámci široké palety uvažovaných nástrojů je velmi důležitý přístup vlastníků půdy, jakým způsobem je s danou půdou hospodařeno (Soule, Tegene a Wiebe, 2000; Baldwin, Smith a Jacobson, 2017). Zároveň je podstatné, zda vlastníci půdy vnímají, že způsob hospodaření se zemědělskou půdou může ovlivnit míru dopadů klimatické změny na lokalitu, kde půdu vlastní. Výzkumy zachycující percepci klimatické změny ze strany zemědělců, ať již jako vlastníků či nájemců půdy jsou početné (Knutson a kol., 2011; Sklenička a kol., 2015). Fučík a kol. (2016) zdůrazňují, že pro ochotu zemědělců přijímat ochranná opatření na zemědělské půdě jsou klíčové vlastnické vztahy. Na význam vlastnických poměrů a pachtu upozorňuje ve svém výzkumu Sklenička a kol. (2015). Andrýsková a Štolbová (2019) uvádějí dále za klíčové ekonomiku a účinnost opatření. Přitom pozornost věnovaná vlastníků půdy je již mnohem menší (Adusumilli a Wang, 2019) a výzkumy zachycující přístupy obcí k hospodaření na své půdě jsou zcela ojedinělé.

Vedení obcí je odpovědné za udržitelný rozvoj svého území a zajištění kvalitního životního prostředí pro své obyvatele. Jak ukázali Horáčková a Kopáček (2019) na příkladu suburbanizovaného území, obce primárně řeší potřebu zkapacitnit vybavenost obce, a to z hlediska občanské vybavenosti, konkrétně v oblasti mateřských škol, zázemí pro sport a zájmové činnosti a dále z hlediska technické infrastruktury kanalizace, čistírna odpadních vod a plynofikace. Environmentální otázky jsou až ty druhé v pořadí, pokud se nejedná o dostupnost pitné vody, která se v posledních letech stala pro některé obce velkým problémem. Dle výzkumu Koppa a kol. (2021), 14 %

dotazovaných obcí do 2 tisíc obyvatel uvedla, že vnímají dodávky pitné vody jako zásadní ohrožení jejich rozvoje během následujících deseti let. Přitom, skutečně chytrá obec nemůže environmentální otázky podceňovat (Vaishar a Šťastná, 2019). Jak uvažují Pondělíček a Šilhánková (2020), vesnice jako menší sídla v krajině a jejich stávající zelené a modrozelené struktury jsou větším příspěvkem k adaptaci krajiny na změnu klimatu, než by bylo patrné z jejich vnitřních struktur a hustoty osídlení. Ukazují totiž, se vesnice dlouhodobě starají o to, aby byly zelenější a představovaly tak určitou „pokladnici biodiverzity“.

Klíčové je tak porozumět tomu, jak vlastníci zemědělské půdě vnímají tuto držbu, s jakými hodnotami si vlastnictví spojují a jaké motivy mají pro hospodaření na zemědělské půdě (Baldwin, Smith a Jacobson, 2017). Kryštofová a kol. (2022) dokumentují, že zemědělství je mezi opatřeními v rámci strategických dokumentů měst věnována slabá pozornost a že i přes velký potenciál obcí vzhledem k jejich vlastnictví půdy jsou tyto nástroje dosud zcela nevyužívané. Lapka a Gottlieb (2000) přemýšlí, že vlastnictví půdy se historicky chápalo nejen jako zdroj obživy, ale také jako charakterotvorný zdroj myšlenkového a citového světa rolníka a jeho kultury.

2. Cíl a metody

Cílem předkládaného příspěvku je odhalit, jaké významy přikládají vlastníci zemědělské půdy jejímu držení a jaké jsou jejich praktiky vlastního hospodaření na dané půdě. Snažíme se zjistit, zda jsou tyto asociace a praktiky spojeny také s environmentálními otázkami a přesvědčením, že způsob (ne)hospodaření představuje možnosti na lokální úrovni, jak snížit dopady klimatické změny v obcích. Dílčím cílem článku je odhalit motivy hospodaření na vlastní zemědělské půdě a identifikovat případné rozdíly mezi celkovým souborem vlastníků a praxí obcí.

Definované cíle příspěvku se pokusíme naplnit na základě vybraných výsledků výzkumu mezi vlastníky alespoň 1 ha zemědělské půdy (dotazníkové šetření) a semistrukturovanými rozhovory s představiteli obcí. Výzkum byl proveden ve třech modelových územích (SO ORP Pohořelice, SO ORP Tišnov a SO ORP Valašské Klobouky). Dvě z nich leží v Jihomoravském kraji, jedno území ve Zlínském kraji. Výběr modelových území byl podmíněn polohou správních území. Pohořelicko lze považovat za výrazně ovlivněné přítomností či sousedstvím urbánního prostoru (celé je součástí Brněnské metropolitní oblasti). Tišovsko tvoří přechod mezi urbánním a rurálním prostorem, kde je sice přítomno město o velikosti zhruba 10 tis. obyvatel, ale také větší množství venkovských obcí. SO ORP Valašské Klobouky reprezentuje odlehlejší rurální prostor.

V rámci **dotazníkového šetření** mezi vlastníky byla zemědělská půda definována jako orná půda, trvalé travní porosty, sady a vinice. Dále bylo rozhodnuto, že jeden vlastník musí v součtu vlastnit alespoň 1 hektar zemědělské půdy. Šetření se týkalo jen vlastníků, kteří zároveň v daném správním obvodu bydlí (mají trvalé bydliště), a to kvůli jejich vztahu k danému území, zakořeněnosti v území a možnosti zastihnout vlastníky v době konání dotazníkového šetření. Maticе dat pak byla redukována tak, že jednu domácnost zastupoval pro účely dotazníkového šetření jen jeden respondent (v některých případech totiž může část půdy vlastnit například manžel, část manželka a část třeba i ve společném jmění manželů). Tímto způsobem bylo stanoveno, že cílovou skupinou pro dotazníkové šetření je 3 302 vlastníků a to:

- 1 386 vlastníků ve správním obvodu ORP Valašské Klobouky,
- 412 vlastníků ve správním obvodu ORP Pohořelice a
- 1 504 vlastníků ve správním obvodu ORP Tišnov.

Realizace dotazníkového šetření přímo v území proběhla od září 2020 do září 2021. Tazatelé vždy dostali seznam jmen a adres vlastníků v určité lokalitě, které osobně navštívili v jejich domácnosti. Ve správním obvodu ORP Valašské Klobouky byl získán dotazník od 165 vlastníků, ve správním obvodu ORP Pohořelice 102 dotazníků a ve správním obvodu ORP Tišnov 155 dotazníků. Celkem tedy 422 dotazníků (13 % vlastníků zemědělské půdy v území). Vzorek lze co do velikosti považovat za reprezentativní. Hodnoty zastoupení žen mezi vlastníky jsou v rámci souboru respondentů (38 %) a celkové struktury vlastníků téměř shodné, a proto lze vzorek označit za reprezentativní i co do struktury dle pohlaví. V případě struktury dle věku byly vydefinovány tři kategorie (20 osob bez uvedení věku (5 %)):

- 20 až 39 let = mladá generace vlastníků, lidé narození v 80. a 90. letech, kteří své mládí a dospělost zažili již v porevolučních letech (což formovalo jejich uvažování nejen o české krajině a vlastnictví zemědělské půdy) (8 % dotazovaných),
- 40 až 59 let = střední generace vlastníků, lidé narození v 60. a 70. letech, v současnosti stále ekonomicky aktivní, kteří zažili i období předrevoluční, což také mohli mít vliv na jejich uvažování o české krajině a vlastnictví zemědělské půdy (38 % dotazovaných),
- 60 let a více = starší generace vlastníků, lidé již ekonomicky neaktivní či ekonomickou aktivitu postupně opouštějící, i jejich vnímání je touto skutečností ovlivněno (49 % dotazovaných).

Co se týče **rozhovorů s představiteli obcí**, výběr komunikačních partnerů byl proveden tak, aby spektrum zapojených obcí bylo co možná nerůznodějnější vzhledem k definovaným kritériím z hlediska geografických charakteristik, lokálních zkušeností s klimatickými změnami a rozsahu vlastnictví zemědělské půdy. Některé obce disponují velmi malou výměrou sledované zemědělské půdy (1-2 % půdy, která v obci leží), nicméně rozhovory byly vedeny také s představiteli některých obcí mající více než 10% podíl na daném druhu pozemků v katastru obce. Soubor představitelů obcí reprezentující dané území, kteří se zúčastnili rozhovorů, byl variabilní a ukazoval na vnitřní diferenciaci v rámci třech zvolených území.

V každém SO ORP byl rozhovor veden s představitelem centra správního obvodu. Až na jeden rozhovor (místostarosta), byl vždy rozhovor veden se starostou či starostkou obce. Celkem bylo provedeno 29 rozhovorů. Rozhovory ve vybraných obcích proběhly od dubna do listopadu v roce 2021. Komunikační partneři byli srozuměni s anonymizací zjištění a způsobem zpracování výsledků. Obsah byl nahráván se souhlasem komunikačních partnerů. Délka rozhovorů byla mezi 25-60 minutami. Na termíny realizace rozhovorů následovaly práce na přepisech rozhovorů. Materiály čítaly přes 130 tisíc slov. Následně došlo k jejich zpracování (roztřídění do výzkumných jednotek, kódování). Uvedení komunikačních partnerů u přímých citací je následující: P – Pohořelicko, V – Valašsko-Kloboucko, T – Tišnovsko). Výsledky rozhovorů z Valašsko-Koloboucka byly prezentovány v rámci diplomové práce (Novák, 2021) a jsou zde v několika pasážích využity.

3. Výsledky

3.1 Význam vlastnictví zemědělské půdy

Paleta odpovědí vlastníků zemědělské půdy na otevřenou otázku „*Co pro Vás vlastnictví půdy znamená?*“ byla značně široká. Nejčastěji se objevovaly asociace k „*dědictví*“ či „*tradici*“, které se vracely ke skutečnosti, že vazba k půdě se předávala z generace na generaci (i když byla narušena socialistickým režimem). Nicméně silný aspekt jevila také finanční stránka, kterou zastupovaly především výroky „*investice*“ a „*finance*“. Dále se hojně objevovaly výroky spojené se „*starostmi*“ a „*prací*“, které poukazovaly na nutnou péči o vlastněné zemědělské pozemky. Na produkční funkci zemědělství pak odkazovaly výroky, které je možné shrnout do kategorie „*vlastní potraviny*“. V rámci odpovědí však můžeme nalézt i vyšší množství výroků, které byly shrnuty do kategorie „*nic zásadního*“, kdy si byli respondenti vědomi toho, že nějakou zemědělskou půdu vlastní a nějakým způsobem ji využívají (včetně pronájmu), avšak samotné vlastnictví pro ně nic zásadního nepředstavuje.

Obr. 1: Vnímání významu vlastnictví půdy optikou vlastníků mající alespoň 1 ha zemědělské půdy

Zdroj: vlastní šetření, osobní dotazování (n=422 respondentů)

K doplnění obrázku o vztahu k vlastnictví zemědělské půdě si lze pomoci zjištěním důvodů (příčin), které vlastníky zemědělské půdy vedly k tomuto vlastnictví. Oproti výše uvedeným zjištěním však bylo respondentům nabídnuto několik konkrétních možností (*rozhodnutí / chuť hospodařit, dobrá dlouhodobá investice, aktuální finanční výnosy/příjem, rodinná tradice*) a ponechána i možnost odpovědi „*jiné důvody*“ s případnou konkretizací. Respondenti mohli vybrat více možností, proto jejich součet neodpovídá celkovému počtu respondentů. Celkem se v 299 případech vyskytla možnost „*rodinná tradice*“ (označilo 71 % respondentů), v 79 případech „*dobrá dlouhodobá investice*“ (19 % respondentů), v 64 případech „*rozhodnutí/chuť hospodařit*“ (15 % respondentů) a ve 30 případech „*aktuální finanční výnosy/příjem*“ (7 % respondentů). „*Jiné důvody*“ pak uvedlo 43 respondentů (10 %), ve většině případů konkretizováno jako „*dědictví*“, „*dar*“ či „*vztah k půdě*“. Dle věkových kategorií se ukázaly především rozdílné motivy u kategorie 60 let a více, kde oproti mladším kategoriím mnohem více

figurovala možnost „rodinná tradice“. Zvolilo ji 78 % všech respondentů nad 60 let, zatímco u obou mladších kategorií to bylo jen kolem 65 %. Lapka a Gottlieb (2000) ve svém výzkumu taktéž zjistili, že rolníci, kteří vstoupili do zemědělství nově, zdůrazňovali, že láska k půdě se dá zdědit a naučit, zatímco staří hospodáři častěji odpovídali, že láska k půdě je vrozená. Věková kategorie 40 až 59 let zase silněji akcentovala „aktuální finanční výnosy / příjem“ (možnost zvolilo 10 % respondentů v tomto věku oproti 6 % u starších a 3 % u mladších). Mladá generace pak akcentovala možnost „rozhodnutí / chuť hospodařit“, kterou označilo 34 % všech respondentů ve věku 20 až 39 let (ale jen 19 % ve věku 40 až 59 let a 10 % ve věku 60 let a více).

Pokud obrátíme pozornost konkrétně na postoj obcí, coby důležitých a specifických vlastníků, tyto vnímají držbu zemědělské půdy obcí jako určitou jistotu, odkazovali se k bohatství. Uvědomují si totiž postupný růst hodnoty pozemků na jejich trhu. Komunikační partneři svoji zemědělskou půdu vnímají jako velmi cennou komoditu, které je třeba si vážit. Zároveň vlastnictví půdy spojují s možností ovlivňovat prostřednictvím vlastních pozemků rozvoj a směřování obce, a tedy s její budoucností. Přemýšleli však téměř výhradně o možnostech obce ovlivňovat bytovou a zejména domovní výstavbu, neboť tlaky místních obyvatel či lidí z venku na získání pozemku pro stavbu či změnu územního plánu jsou enormní. Prvotní spojitost vlastnictví půdy obcí a možnostmi ovlivnit působení projevu klimatické změny na místní úrovni bylo velmi slabé.

Srovnatelně se zjištěními založenými na dotazníkovém šetření, s bohatstvím, jistotou a budoucností si však obce uvědomují, že se zároveň jedná o značnou odpovědnost (která je dána i zákonem) a zároveň starost. Velmi vhodně to ilustruje jeden z komunikačních partnerů z Pohořelicka (P5): „*pro nás je to jenom obecní majetek, který nějakým způsobem jsme nuceni spravovat. Patří to do katastru obce...Je to sice starost, ale z druhé strany je to i přínos jo? A to rovnítko mezi tím nebo lomítko, když to řeknu, ten přínos je vyšší než ta starost*“. Představitelé obcí si vědomují, že čím více zemědělské půdy obec vlastní, tím větší má přehled o dění na svém katastrálním území.

V pohledu na význam vlastnictví půdy byly zdůrazňovány historické vazby místních obyvatel na zemědělskou půdu. Zejména v regionu Valašska-Kloboucka bylo toto vnímání silné, odvolávalo se na velmi dobré schopnosti místních obyvatel se o zemědělskou půdu vhodně starat a obhospodařovat ji. Vzhledem k fyzicko-geografickým podmínkám území byl historicky přístup ke kvalitní zemědělské půdě omezený a obyvatelstvo si jí velmi vážilo. Historický odkaz nebyl zmiňován představiteli obcí z Pohořelicka, a pokud ano, jednalo se o odkazy na dosídlení Sudet a způsoby obhospodařování v rámci jednotných zemědělských družstev a státních statků.

Pohled na vlastnictví zemědělské půdy a jeho důležitost u představitelů obcí ovlivňuje zejména rozsah vlastněné zemědělské půdy, které má obec k dispozici. Je totiž zřejmé, že nedostatek dostupných pozemků limituje obec v dalším rozvoji. Tuto situaci výstižně vystihl KP z Tišnovska (T6): „*nemáme toho zas tolik, takže pro nás ovlivnit nějak jakoby ten finální vzhled není až tak jednoduchý, pracujeme s tím, co máme*“. Proto se obce snaží zemědělskou půdu neprodávat, a pokud je možnost, tak nakoupit. Koupě půdy jsou motivovány zejména praktickými důvody vyvstávajícími z konkrétních rozvojových potřeb obce spojených s realizací podpůrných projektů. Vizionářské důvody (lze označit i za důvody spekulativní) vnímající hodnotu půdy do budoucna či environmentální důvody s cílem ovlivnit životní prostředí a projevy klimatické změny byly zmiňovány v mnohem menší míře.

Obce se však shodují, že nakoupit zemědělskou půdu od soukromých vlastníků je v současné době velmi složité a děje se tak zřídka. Zemědělské půdy se soukromí majitelé zbavují a nabízejí obcím téměř výhradně v případech, kdy takovou půdu zdědili a nemají k ní vztah nebo nejsou schopni ji sami obhospodařovat. Pokud obce potřebují nutně získat pozemky (např. kvůli stavbě komunikace, realizaci projektu apod.) nebo naopak někdo z obce požaduje po obci prodej obecní půdy, tak nejčastějším řešením bývá směna pozemků tak, aby obec nepřišla o rozsah zemědělské půdy ani si nepohoršila, co se týká její bonity. Realizace krajinných prvků či obnova polních cest je právě častým důvodem odkupu či směny zemědělské půdy: „*tam bude obnovovat to původní koryto, tak to budeme vykupovat, ale to je z důvodu tady tohoto, ne protože bysme chtěli koupit ZP*“ (P5). Další možností je odkup půdy od státu, ke kterému obce přistupují z důvodu konkrétních realizací projektů či pozemkových úprav. Jak však upozornilo několik starostů a starostek, obce jsou z hlediska nákupu půdy značně limitovány možnostmi, které mají ve srovnání s jinými potenciálními kupci, neboť by měla nakupovat za cenu stanovenou znaleckým posudkem, která je většinou nižší než komerční cena. Pokud obce přistoupí na nákup za cenu vyšší, než jakou určí znalecký posudek (i nejnižší v rámci ceny na trhu), vystavují se tak riziku, že na ně bude nahlíženo jako na „špatného hospodáře“.

Obce se snaží udržet alespoň stávající stav vlastní zemědělské půdy a téměř „za žádnou cenu“ ji neprodávají. K prodeji přistupují obce ojediněle třeba v případech, kdy soukromý vlastník udržuje předzahrádku před svým domem, která je na obecním pozemku. V takových případech se však jedná ve většině případů pouze o několik m². Rozdílnou pozici obce obhajují v případě prodeje zemědělské půdy, která však leží v zastavitelném území

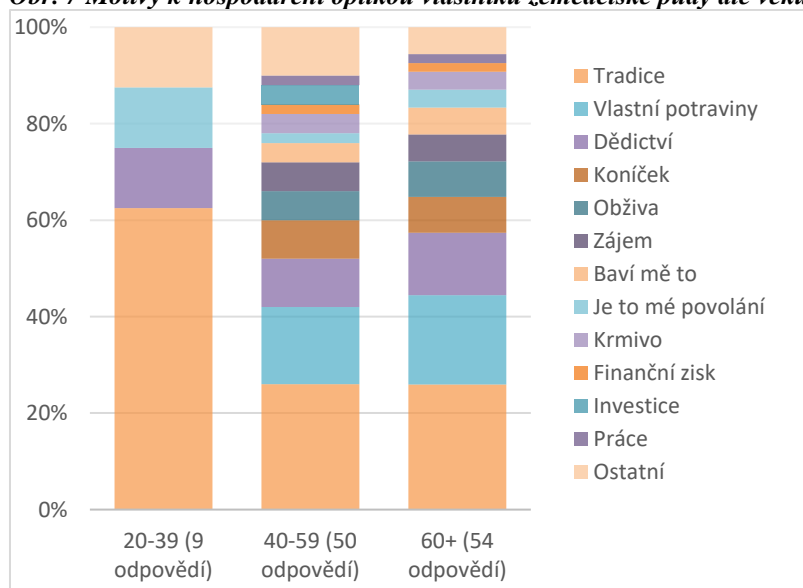
(realizovaný/možný převod na stavební pozemky). V těchto situacích obce v rámci rozhodnutí prodat půdu kalkulují s dlouhodobým rozvojem obce, potřebě udržet mladé rodiny s dětmi a významnými finančními příjmy do obecního rozpočtu. Mnohdy se však jedná o složitá a kompromisní řešení, jak ukazuje jedna z výpovědí představitele obce z Tišnovska (T7): „je třeba najít tu rovnováhu a kde nám odchází naši mladí lidé u kterých bychom byli velmi rádi kdyby tady zůstali, takže tam uvažujeme, že bychom jim odprodali, ... a ještě chceme když už to odprodáme, aby to splnilo určitý společenský efekt ne jen že to odprodáme za dobré peníze půdu, takže si to určitě budeme chránit tak až si budeme jisti, že ten společenský efekt bude co nejvyšší jo“. Obce se snaží ve většině případů najít kompromis mezi držbou zemědělské půdy a novou bytovou výstavbou, i když během rozhovorů zástupci obcí hojně potvrzovali, že zájem o stavební parcely je v poslední době enormní.

3.2 Rozměr a motivace hospodaření na vlastněné zemědělské půdě

Dotazníkové šetření ukázalo, že na celé vlastněné půdě hospodaří 27 % respondentů (115 dotazovaných) a 22 % (91 respondentů) hospodaří pouze na části zemědělské půdy. Motivy k hospodaření konkretizovalo 95 odpovídajících. Významný podíl respondentů uváděl jako hlavní motivaci k obdělávání celé nebo části zemědělské půdy užitek z vlastních potravin (21 % odpovědí), tradici (21 % odpovědí), dědictví (9 % odpovědí), koníček (7 %) a obživu (5 %). Tradice a dědictví se často prolínají jako motivy – u některých respondentů je větší důraz kladen na společenskou tradici, vzhled tradiční krajiny, pro další je pak důležitější rodinná tradice. Pěstování vlastních potravin a krmiva se často objevuje jako motiv. Část respondentů zemědělské produkty prodává a z nich má finanční zisk a jistotu. Hospodaření představuje koníček i radost pro významný počet respondentů (7 %, resp. 2 % odpovědí), pro jiné však představuje nutnost, aby půda neležela ladem a byla udržována (3 %).

Pro mladší a střední věkovou skupinu je na prvním místě tradice (47 %, resp. 31 % odpovědí), pak následují pěstování vlastních zemědělských produktů (18 %, resp. 28 % odpovědí) a koníček (9 %, resp. 7 % odpovědí). Nejstarší věková kategorie je pragmatičtější, pro tuto skupinu je hlavní motiv zisk vlastních zemědělských produktů (32 %), pak následují tradice (30 %) a obživa (10 % odpovědí). Zemědělství je na druhou stranu častěji hlavní zdroj obživy pro dvě starší věkové skupiny (7 % odpovědí ve věku 40–59 let, resp. 10 % odpovědí u nejstarší skupiny).

Obř. 7 Motivy k hospodaření optikou vlastníků zemědělské půdy dle věku

Zdroj: vlastní šetření, osobní dotazování (n=95 respondentů)

Pokud se vlastníci rozhodli na (celkově či částečně) půdě neohospodařit a pronajmout ji (odpovědělo 275 respondentů), nejčastěji uváděné důvody byly: neschopnost obhospodařit (21 %), nevyužitá půda (16 %) a osobní a pracovní vytížení (14 %). Někteří respondenti konkretizovali své odpovědi a neschopnost obhospodařit vysvětlili vysokým věkem a špatným zdravím (9 %), nedostatkem pracovních sil (8 %), nedostatkem prostředků (5 %) nebo nevládním mechanizací (4 %). Pro významnou část respondentů pronájem představoval nejpragmatičtější řešení, jelikož půdu nemohli (21 %) nebo nechťeli obdělávat (5 %), navíc cena pozemků k prodeji byla nízká (1 %). Často se v odpovědích objevovalo tvrzení, že půdu pronajímají hlavně proto, aby neležela ladem. Další zase považují vlastnění a pronajímání půdy za finanční přivýdělek (7 %) a investici (3 %), i když v menší míře. Zemědělci, kteří na části půdy hospodaří sami, jako hlavní motiv vedoucí k pronájmu uváděli nevyužití dané části půdy kvůli jejich neschopnosti ji celou obhospodařit (19 %) a kvůli pracovnímu vytížení (16 %).

Rozhovory se zástupci obcí potvrdily, že všeobecnou praxí obcí v modelových územích je, že na vlastněné zemědělské půdě obce samy zemědělsky nehospodaří, ale pronajímají ji zemědělcům, kteří tuto půdu obhospodařují. Obce uváděly širokou řadu paletu důvodů, proč se samy do hospodaření nepouští. První skupina důvodů je reprezentována obecným přesvědčením, že obce se nemají do zemědělského hospodaření pouštět, neboť jim to nepřísluší, tj. taková aktivita jde „za hranu“ toho, co mají obce dělat. (T1): „já myslím, že tohle není vůbec úkolem obce, aby obec vykonávala takovou činnost. Zaprvé na to nejsme vzdělání, nemáme na to lidi a já si myslím, že to ani zákon o obcích, my můžeme podnikat, ale mě se třeba lidi ptají, proč nemáš obecní hospodu, protože tu hospodu má mít hospodská, ať zemědělec, kterej umí pěstovat, ať si pěstuje, ale toto bysme se pouštěli do něčeho, co absolutně nejsme schopni zvládnout.“ Zemědělské hospodaření vnímají jako podnikání, které je spojeno s výraznými riziky neúspěchu a následné ztráty finančních prostředků.

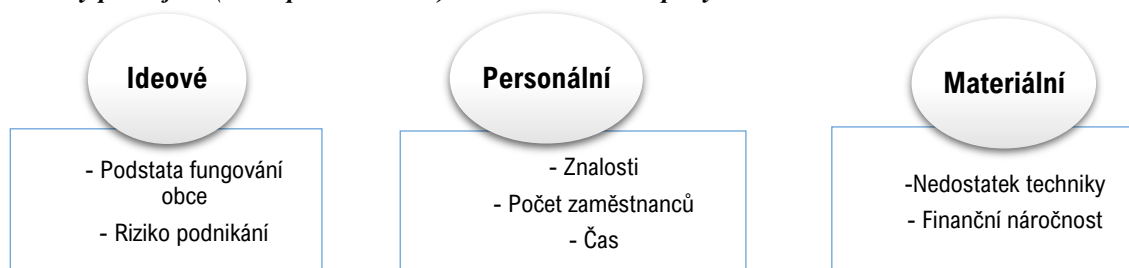
Přesto se objevil i do jisté míry opačný pohled vycházející z přesvědčení, že obce se mají o dané pozemky starat i coby hospodáři, pokud se místní obyvatelé do takového způsobu hospodaření pustit nechtějí. Takto hovořil jeden z KP, nicméně svůj pohled primárně vztahoval k hospodaření na lesních pozemcích (T7): „já vnímám obec jako orgán, který se má postarat o to, o co se nemůžou postarat občané a mmm aaa máme se ujmát teda i takových pozemků, kterých se nikdo neujímá...“. Jedna obec je v současné době sama zapsaná v SZIFu jako zemědělský hospodařící objekt, neboť zjistila, že je schopna vlastní zemědělskou půdu využít ekonomicky a environmentálně výhodněji, než v případě pronájmu (T4): „když ty pole máme zasety tou trávou květnatou a máme je přihlášeny na SZIFu, ... takže jsme jako čtyřikrát víc než když to bylo propachtované. Takže když je máme sami a jsme sami jako zemědělci, tak je to pro nás daleko daleko výhodnější“

Výsledky z Valašsko-Koloucka popsal Novák (2021) ve své diplomové práci. Jak uvádí, pokud už obce na zemědělské půdě hospodaří, většinou se jedná o využívání ovocných sadů. Takovou situaci popisovali představitelé dotazovaných obcí na Valašsko-Kloboucku, kde se především jedná o švestky. Například jeden z představitelů zdůrazňoval tradici pálení slivovice, tradičního alkoholického nápoje typického pro region celého Valašska: „Samozřejmě obecní sad to je obecní slivnice, což my tady jako hodně potřebujem“ (V6)(Novák, 2021). Na menších obcích ovšem v době sklizně není dostačující personální kapacita a obce musí buď najímat brigádníky nebo nechat posbírat ovoce občany pro vlastní potřebu. Ovocné sady však svojí rozlohou představují zanedbatelný podíl celkové zemědělské půdy v obcích. Dalším důvodem, proč obce alespoň částečně hospodaří, jsou dílčí závazky, které plynou z realizace nějakého projektu podpořeného dotacemi (nejčastěji ozelenění a sady).

Dotazované obce zmiňovaly důvody personální, v jejichž rámci hraje klíčovou roli vědomí, že zaměstnanci i samospráva obce nedisponuje nezbytnými zemědělskými a environmentálními znalostmi. Počet zaměstnanců, případně jejich volná časová kapacita je nedostatečná. To je důležitý motiv, proč zemědělskou půdu propachtovávat. „To prostě, to bych mosel ještě pást“, naráží jeden z dotazovaných (V9) na problém, že v menších obcích starosta vykonává většinu agendy vedení obce sám a zároveň upozorňuje na skutečnost, že v regionu Valašsko-Kloboucka převažují TTP nad ornou půdou a s tím spojený chov ovcí, a skotu (Novák, 2021).

V souvislosti s těmito důvody byly často zmiňovány nedostatečné materiální možnosti obcí, neboť obce nemají potřebnou zemědělskou techniku a finance. Důvodem k ukončení určitého hospodaření bylo podle jednoho komunikačního partnera zvyšující se administrativní zatížení žádosti o platbu (P5): „My, co máme zelené plochy, tak za těch 12 let nebo jak dlouho, tak jsme pobírali třeba dotace od SZIF na sekání trávy a ten proces se natolik zkomplikoval, těch dotací, že jsem to vzdal a řekl jsem já ty dotace nechci, to mně nestojí za to.“

Obr. 7 Důvody pronájmu (nehospodaření obcí) vlastní zemědělské půdy

Zdroj: vlastní šetření, rozhovory (n=29)

4. Závěr

Vlastníci zemědělské půdy asociují její vlastnictví s dědictvím a tradicí. Za tímto vnímáním stojí mimo jiné skutečnost, že trh půdy není příliš dynamický a možnosti nakupovat půdu jsou zejména pro obce značně omezené.

Půda je vnímána jako cenná komodita, přičemž ekonomická a rozvojová stránka hraje důležitou úlohu. Z pohledu lokálních vlastníků byla dávána do souvislosti s investicí, z pohledu obcí jako prostředek ovlivňující budoucí směřování obce (zejména ve vztahu k stavebním pozemkům). Zároveň si však vlastníci uvědomují, že toto vlastnictví je spojeno s odpovědností, starostmi a prací.

Zapojení respondenti sice většinou půdu pronajímali, ale podíl těch, kteří na půdě taktéž hospodařili, byl velký (49 %). Naproti tomu, v případě obcí se jednalo o jednotky, které na části jimi vlastněných pozemků taktéž hospodařily. Motivací k obhospodařování zemědělské půdy byly nejčastěji užitek z vlastních potravin, tradice a dědictví. Pokud obce na zemědělské půdě hospodařily, většinou se jedná o péči o ovocné sady. Dalším důvodem, proč obce alespoň částečně hospodaří, jsou dílčí závazky, které plynou z realizace nějakého projektu podpořeného dotacemi. Z tohoto důvodu je nezbytné odkrýt praktiky využití pachtů v obhospodařování zemědělské půdy a chápání tohoto institutu jako nástroje snížení negativních dopadů klimatické změny (sucho, bleskové povodně, eroze...) v obcích.

Spojitosť vlastnictví půdy a environmentálních otázek (např. možnost ovlivnit působení projevů klimatické změny na místní úrovni) bylo velmi slabé. Respondenti a komunikační partneři vnímali vlastnictví půdy primárně jinou optikou. Na druhou stranu, zástupci obcí si uvědomovali, že pokud chtějí v zázemí obce provádět jakékoliv opatření environmentálního rázu přispívajícího ke snížení dopadů klimatické změny na lokální úrovni, musejí disponovat vlastní zemědělské půdou. Rozhovory potvrdili řadu pozitivních příkladů opatření v krajině realizovaných ze strany obcí na zemědělské půdě, třebaže si je starostové a starostky primárně nespojovali s proaktivním přístupem ke změně klimatu na místní úrovni.

Literatura

- [1] ADUSUMILLI, N., WANG, H., (2019). Conservation adoption among owners and tenantfarmers in the southern united states. *Agriculture*, vol. 9, no. 3, pp. 1–11. ISSN 2077-0472. DOI: 10.3390/agriculture9030053.
- [2] ANDRÝSKOVÁ, M., ŠTOLBOVÁ, M., (2019). Adaptace zemědělských systémů na změny klimatu. In Rožnovský, J., Litschmann, T. (eds). *Hospodaření s vodou v krajině*. Třeboň: ČHMÚ Praha, pp. 1-16. ISBN 978-80-87577-88-2.
- [3] BALDWIN, C., SMITH, T., JACOBSON, C., (2017). Love of the land: Social-ecological connectivity of rural landholders. *Journal of Rural Studies*, vol. 51, pp. 37–52. ISSN 07430167. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2017.01.012.
- [4] BRÁZDIL, R., TRNKA, M., ŘEZNÍČKOVÁ, L., BALEK, J., BARTOŠOVÁ, L., BIČÍK, I., a kol., (2015). *Sucho v českých zemích: minulost, současnost a budoucnost*. Brno: Centrum výzkumu globální změny Akademie věd České republiky. ISBN 978-80-87902-11-0.
- [5] FUČÍK, P., PTÁČNÍKOVÁ, L., HEJDUK, T., DUFFKOVÁ, R., ZAJÍČEK, A., NOVÁK, P., MAXOVÁ, J., (2016). Zemědělské hospodaření a ochrana životního prostředí. Jak to vidí zemědělci. *Vodní hospodářství*, vol. 66, no. 9, pp. 1-5. ISSN 1211-0760.
- [6] HOMOLÁČ, L., TOMŠÍK, K., (2016). Historical development of land ownership in the Czech Republic since the foundation of the Czechoslovakia until present. *Agricultural Economics*, vol. 62, no. 11, pp. 528–536. ISSN 18059295. DOI: 10.17221/250/2015-AGRICECON.
- [7] HORÁČKOVÁ, L., KOPÁČEK, M., (2019). Dopady rezidenční suburbanizace na výdajovou stránku rozpočtů populačně malých obcí. In Klímová, V., Žitek, V. (eds.). *XXII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 387–394. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-48.
- [8] KNUTSON, C. L., HAIGH, T., HAYES, M. J., WIDHALM, M., NOTHWEHR, J., KLEINSCHMIDT, M., GRAF, L., (2011). Farmer perceptions of sustainable agriculture practices and drought risk reduction in Nebraska, USA. *Renewable Agriculture and Food Systems*, vol. 26, no. 3, pp. 255–266. ISSN 1742-1705. DOI: 10.1017/S174217051100010X.
- [9] KONEČNÝ, O., (2017). Prostorová polarizace zemědělství Česka v období začleňování do Evropské unie. *Geografie*, vol. 122, no. 3, pp. 257–280. ISSN 1212-0014. DOI: 10.37040/geografie2017122030257.
- [10] KOPP, J., KUREKOVÁ, L., HEJDUKOVÁ, P., VOGT, D., HEJDUK, T., (2021). Relationships between insufficient drinking water supply and the socio-economic development of small municipalities: Mayors' opinions from the Czech Republic. *Water*, vol. 13, no. 15, pp. 1-25. ISSN 2073-4441. DOI: 10.3390/w13152098.
- [11] KŘÍŠTOFOVÁ, K., LEHNERT, M., MARTINÁT, S., TOKAR, V., OPRAVIL, Z., (2022). Adaptation to climate change in the eastern regions of the Czech Republic: An analysis of the measures proposed by local governments. *Land Use Policy*, vol. 114, no. C, ISSN 0264-8377. DOI: 10.1016/j.landusepol.2021.105949.

- [12] LAPKA, M., GOTTLIEB, M., (2000). *Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých rolníků*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-83-4.
- [13] LIPSKÝ, Z., (2010). Kam se ubírá česká krajina. *Geographia Cassoviensis*, vol. 4, no. 2, pp. 77-83. ISSN 1337-6748.
- [14] NOVÁK, R., (2021). *Přístup obcí k problematice sucha na území SO ORP Valašské Klobouky*. [Diplomová práce]. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- [15] PONDĚLÍČEK, M., ŠILHÁNKOVÁ, V., (2020). Vesnice jako spontánně vzniklá biocentra a zásobníky biodiverzity v současné české zemědělské krajině. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XXIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 554–560. ISBN 978-80-210-9610-3. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9610-2020-70.
- [16] SKLENICKÁ, P., JANECKOVA MOLNAROVA, K., SALEK, M., SIMOVA, P., VLASAK, J., SEKAC, P., JANOVSKA, V., (2015). Owner or tenant: Who adopts better soil conservation practices? *Land Use Policy*, vol. 47, pp. 253–261. ISSN 0264-8377. DOI: 10.1016/j.landusepol.2015.04.017.
- [17] SOULE, M. J., TEGENE, A., WIEBE, K. D., (2000). Land tenure and the adoption of conservation practices. *American Journal of Agri-cultural Economics*, vol. 82, no. 4, pp. 993–1005. ISSN 1467-8276. DOI: 10.1111/0002-9092.00097.
- [18] STROMSKÁ, S. TÓTHOVÁ, D. (2021). Dopady společné zemědělské politiky EU na české zemědělce v období 2014–2020. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XXIV. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 570–577. ISBN 978-80-210-9896-1. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9896-2021-70.
- [19] TAYLOR, A. L., DESSAI, S., BRUINE DE BRUIN, W., (2014). Public perception of climate risk and adaptation in the UK: A review of the literature. *Climate Risk Management*, vol. 4-5, pp. 1-16. ISSN 2212-0963. DOI: 10.1016/j.crm.2014.09.001.
- [20] VAISHAR, A., ŠŤASTNÁ, M., (2019). Smart village and sustainability. Southern Moravia case study. *European Countryside*, vol. 11, no. 4, pp. 651-660. ISSN 1803-8417. DOI: 10.2478/euco-2019-0036.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu „Posílení resilience venkova prostřednictvím aktivizace lokálních aktérů a vlastníků půd“ (TAČR, TL03000007)